

Старычонак В.Д. (Мінск, Беларусь)

Прафесійная моўная кампетэнтнасць у сучаснай парадыгме філалагічных ведаў

У сучасных умовах актуальнай задачай з'яўляецца абгрунтаванне новай парадыгмы адукацыйнай сістэмы, якая змагла б забяспечыць не толькі высокі прафесійны ўзровень спецыяліста, але і арганічнае спалучэнне ў яго асобе фундаментальнай і практычнай падрыхтоўкі, кампетэнтнасць у валоданні традыцыйнымі і новымі прафесійнымі функцыямі, асобы, здольнай свабодна арыентавацца ў сусветнай адукацыйнай і прафесійнай прасторы. Шырыня прафесійных кампетэнцый сучаснага выкладчыка павінна адпавядаць запытам XXI стагоддзя, дэманстраваць высокія ўзоры цывілізаваных паводзін з прадстаўнікамі іншых прафесійных супольнасцей.

Мадэрнізацыя псіхалага-педагагічнай і метадычнай падрыхтоўкі педагагічных кадраў у кантэксце рэалізацыі кампетэнтнага падыходу патрабуе новага зместу прафесійнай адукацыі, які б адказваў патрэбам сучаснасці і ўлічваў папярэднія дасягненні і вопыт заходніх краін.

У навукова-педагагічнай літаратуры часта абмяркоўваецца пытанне аб відах кампетэнцый, іх іерархіі і структурных кампанентах. Замежныя і айчыныя даследчыкі вылучаюць ад 3 да 50 відаў кампетэнцый, якія актуальныя для розных відаў дзейнасці (ключавыя, прадметныя, агульнакультурныя, вучэбна-пазнавальныя, асобасныя, інфармацыйныя, камунікатыўныя, сацыяльна-псіхалагічныя, сацыяльна-працоўныя, перцэпцыйныя і інш.). Часцей за ўсё ў новых прафесійных стандартах і адукацыйных праграмах прадстаўлены тры асноўныя кампетэнцыі: прадметныя, метапрадметныя, асобасныя.

Метапрадметныя кампетэнцыі, звязаныя з уменнем выкарыстоўваць набытыя веды і ўніверсальныя навучальныя дзеянні (рэгулятыўныя, пазнавальныя, камунікатыўныя) у паўсядзённым жыцці ў якасці сродку атрымання ведаў па іншых вучэбных прадметах, з выкарыстаннем атрыманых ведаў на міжпрадметным узроўні (на ўроках замежнай мовы, літаратуры, гісторыі, геаграфіі і інш.). Метапрадметныя кампетэнцыі як універсальныя веды і спосабы забяспечваюць цэласнасць агульнакультурнага, асобаснага і пазнавальнага развіцця асобы, спрыяюць пабудове індывідуальнай адукацыйнай траекторыі, валоданню і развіццю навыкаў вучэбна-даследчай, праектнай і сацыяльнай дзейнасці.

Асобасныя кампетэнцыі ўключаюць гатоўнасць і здольнасць да самаразвіцця і асобаснага самавызначэння, сфарміраванасць матывацыі да

навучання і мэтанакіраванай пазнавальнай дзейнасці на працягу ўсяго жыцця, сістэму значных сацыяльных і міжасобасных адносін, каштоўнасна-сэнсавых устаноў. Такія кампетэнцыі дазваляюць асабе захоўваць псіхічнае і фізічнае здароўе, самаразвівацца, ставіць мэты і будаваць жыццёвыя планы, займаць актыўную жыццёвую пазіцыю, захоўваць нацыянальную ідэнтычнасць у полікультурным соцыуме, аргументавана ацэньваць свае і чужыя ўчынкi, усведамляць цэласнасць свету і разнастайнасці поглядаў на яго, кіравацца прынцыпамі і правіламі прафесійнай этыкі і этыкету.

Кампетэнтнасны падыход да навучання беларускай мове забяспечвае комплекснае паралельнае авалоданне моўнымі ведамі і ўменнямі, маўленчымі паняццямі. Прафесійны лінгвістычны кампанент уключае ў сябе веданне асноўных адзінак і катэгорый мовы (гук, фанема, графема, марфема, часціны мовы, словазлучэнне, сказ, члены сказа, тэкст), уменне знаходзіць, кваліфікаваць і аптымальным чынам выпраўляць памылкі, выкарыстанне моўных сродкаў у маўленчай практыцы, тэкстах розных стыляў і жанраў. Сюды ж уключаюцца веды аб самой лінгвістычнай навуцы, яе раздзелах, мэтах навуковага вывучэння мовы, яе развіцці і функцыянаванні, звесткі пра вядомых вучоных-лінгвістаў і інш.

Прафесійныя моўныя кампетэнцыі ахопліваюць вялікую колькасць іншых кампетэнцый, бо прадмет “Беларуская мова” ў большай ступені, чым іншыя школьныя прадметы, з’яўляецца прыкладной і жыццёва важнай дысцыплінай, ад валодання якой залежыць узровень асваення нацыянальнай культуры. Да ліку такіх кампетэнцый адносяцца:

1. Камунікатыўныя кампетэнцыі: яны звязаны з ведамі і ўменнямі арганізацыі ўзаемадзеяння людзей у розных сферах зносін, усталяваннем псіхалагічнага кантакту з партнёрамі, рэгуляваннем міжасобасных адносін, прагназаваннем паводзін суразмоўцаў і дасягненнем жаданага выніку. У навукова-педагагічнай парадыгме пад камунікатыўнай кампетэнтнасцю, якую часта атаясамліваюць з *камунікатыўным узаемадзеяннем, камунікатыўнымі ўменнямі, маўленчымі ўменнямі, камунікатыўнымі працэсамі, камунікатыўным іміджам, праграмай маўленчых паводзін*, разумеецца цэласная, інтэгратыўная асобасная характарыстыка (здольнасць да эфектыўнага вырашэння камунікатыўных задач; здольнасць правільна карыстацца мовай у розных сацыяльна дэтэрмінаваных сітуацыях; сукупнасць навыкаў і ўменняў, неабходных для пабудовы эфектыўных міжасобасных узаемаадносін; сістэма адносін, якая забяспечвае кантакты, супрацоўніцтва, сумесную дзейнасць і ўзаемадзеянне).

2. Камунікатыўна-рытарычныя кампетэнцыі: авалоданне культурай маўлення, правіламі маўленчых зносін і ўменнямі ствараць самастойныя звязныя вусныя і пісьмовыя выказванні розных тыпаў, стыляў і жанраў у адпаведнасці з мэтамі і задачамі зносін; фарміраванне рытарычнага майстэрства на аснове правіл і прыёмаў, спосабаў падрыхтоўкі і вядзення дыялогу, дыскусіі, палемікі.

3. Сацыялінгвістычныя кампетэнцыі: уменне эфектыўна ўзаемадзейнічаць з іншымі людзьмі, выбудоўваць свае паводзіны ў залежнасці ад умоў сацыяльнага асяроддзя і ў адпаведнасці з прынятымі ў соцыуме нормаў (нормы зносін паміж прадстаўнікамі розных пакаленняў, класаў, сацыяльных груп і інш.).

4. Лінгвакультуралагічныя кампетэнцыі: разуменне мовы як сістэмы захавання і перадачы культурных каштоўнасцей, як сродку развіцця інтэлектуальнай, духоўна-маральнай, камунікатыўнай, грамадзянскай культуры асобы; далучэнне да нацыянальнай, рускай і сусветнай культуры; духоўна-маральнае, эстэтычнае, грамадзянскае выхаванне навучэнцаў на аснове ўзаемадзеяння мовы, літаратуры, культуры, гісторыі, мастацтва і іншых дысцыплін.

5. Псіхалагічныя кампетэнцыі: валоданне шырокім спектрам ведаў у галіне псіхалагічнай і педагогічнай навукі, індывідуальна-псіхалагічных асаблівасцей чалавека, якія дазваляюць з той ці іншай ступенню паспяховасці ажыццяўляць маўленчую дзейнасць.

6. Аперацыйна-дзейнасныя (паводніцкія) кампетэнцыі: кіраванне працэсам зносін, выбар адэкватных сродкаў камунікацыі, індывідуальная сістэма аптымальных мадэлей міжасобаснага ўзаемадзеяння, выбар і рэгуляцыя псіхалагічна мэтазгоднай формы выказвання ўласных паводзін.

7. Матывацыйна-каштоўнасныя кампетэнцыі: каштоўнасныя арыенціры педагога, яго здольнасць бачыць і разумець навакольны свет, гатоўнасць да прафесійнага росту і ўдасканалення сваіх камунікатыўных навыкаў, паспяховае партнёрскае ўзаемадзеянне, выкарыстанне інавацыйных тэхналогій.

8. Эмацыянальныя кампетэнцыі: звязаны са здольнасцю і ўменнем выкарыстоўваць розныя віды адчувальнасці і перажыванняў, будаваць педагогічнае ўзаемадзеянне з улікам унутранага стану суразмоўцы.

9. Дыскурсіўныя кампетэнцыі: прадугледжваюць разуменне звязнага тэксту ў сукупнасці яго сацыякультурных, псіхалагічных, прагматычных і іншых фактараў, уменне лагічна выбудоўваць тэкст у мэтах эфектыўнай камунікацыі.

10. Прагматычныя кампетэнцыі: прадугледжваюць уменне пісьменна будаваць розныя выказванні з улікам форм маўленчых зносін, тактыкі і тыпаў маўленчых паводзін, спецыфікі жанру, тэматыкі зносін і інш.

11. Стратэгічныя кампетэнцыі: уменне будаваць зносіны такім чынам, каб дасягнуць пастаўленай мэты.

Прафесійныя моўныя кампетэнцыі, такім чынам, разглядаюцца як адзінства абагуленых ведаў і ўменняў, шматузроўневая сукупнасць рознага тыпу кампетэнцый. Развіццё такіх кампетэнцый з поспехам можа ажыццяўляцца ў студэнцкім узросце, калі пэўныя камунікатыўныя веды і ўменні, сфармаваныя ў школьным навучанні, могуць свядома развівацца і ўдасканалвацца. Сучасны выпускнік павінен валодаць не толькі прафесійнымі кампетэнцыямі і спосабамі карыстацца імі ў рэальных сітуацыях, але і камунікатыўнымі здольнасцямі, уменнямі эфектыўнай пабудовы камунікатыўнага працэсу, паспяховага маўленчага ўздзеяння ў прафесійным асяроддзі. Паспех у авалоданні прафесійнымі ведамі ў значнай ступені залежыць ад таго, наколькі ў працэсе навучання ўлічваецца ўзаемадзеянне навучальных дысцыплін гуманітарнага цыклу, як улічваюцца не толькі ўнутрысістэмныя моўныя ўласцівасці і правілы, але і актыўныя працэсы, якія вызначаюць рэальнае ўжыванне мовы.

Рэалізацыя кампетэнтнаснага падыходу ў цэлым залежыць ад адукацыйна-культурнай сітуацыі, у якой жыве і развіваецца навучэнец. Выкладанне рускай і беларускай моў у Беларусі ажыццяўляецца ва ўмовах беларуска-рускага білінгвізму. Закон “Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь” (1998 г.) замацаваў прынцып двухмоўя і зацвердзіў права выбару адной з дзяржаўных моў. Нягледзячы на тое, што на тэрыторыі рэспублікі пражываюць прадстаўнікі многіх нацыянальнасцей, якія валодаюць рознымі мовамі, зносіны, як правіла, адбываюцца на рускай мове. Руская мова дамінуе ў такіх сферах, як дзяржаўнае кіраванне, навук, вышэйшая і сярэдняя школа, справаводства, сродкі масавай інфармацыі і інш. Гэта сведчыць аб тым, што для большасці школьнікаў і студэнтаў руская мова з’яўляецца не толькі прадметам вывучэння, але і сродкам навучання, г.зн. ад узроўню валодання рускай мовай у пэўнай ступені залежыць паспяховасць ці непаспяховасць навучальнага працэсу ў цэлым. Таму пры вывучэнні беларускай мовы неабходна ўлічваць гэтыя факты і пры выкладанні моў акцэнтаваць увагу на тыпалогію і адрозненні роднасных моў. Неабходна таксама звярнуць увагу на блок дысцыплін спецыяльнасці і збалансаванасць лінгвістычных курсаў (уводзіны ў мовазнаўства, агульнае мовазнаўства, дыялекталогія, гістарычная граматыка, гісторыя літаратурнай мовы і інш.). У

змест курсаў павінны ўключацца актуальныя пытанні функцыянальнай граматыкі, лексічнай семантыкі, камунікатыўнага сінтаксісу, стылістыкі тэксту.

Рэалізацыя кампетэнтнаснага падыходу, такім чынам, дазволіць падрыхтаваць сучасных выкладчыкаў, усебакова адукаваных спецыялістаў, якія ведаюць спецыфіку і нормы дзелавых адносін, умеюць усталёўваць кантакты, фармуляваць мэты і задачы зносін, весці перамовы, лагічна аргументаваць сваю пазіцыю, публічна выступаць перад шматлікай аўдыторыяй.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ